

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Hantsch H. Die Nationalitätenfrage im alten Österreich. Wien, 1953. 126 s.
2. Kann R. A. Das Nationalitätenproblem der Habsburgermonarchie. Graz–Köln, 1964. 216 s.
3. Mayer F., Keindl R., Pirchagger H. Geschichte und Kulturleben Österreichs. Wien, 1960. 300 s.
4. Österreichisches Statistisches Handbuch. Wien, 1910. 380 s.
5. Steiner H. Die Arbeiterbewegung Österreichs 1867–1889. Wien, 1964. 180 s.

УДК 94 (477.85):[327+341.181] «1918/1920»

ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВНОЇ ПРИНАЛЕЖНОСТІ БУКОВИНИ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ НАПЕРЕДОДНІ ТА ПІД ЧАС ПАРИЗЬКОЇ МИРНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Добржанський Олександр

У статті проаналізовано українсько-румунські стосунки та позиція країн-переможниць у Першій світовій війні стосовно вирішення проблеми державної приналежності Буковини. Найбільшу етнічну групу краю становили українці, які компактно проживали в північній частині краю. Румуни займали друге місце за чисельністю. У листопаді 1918 р. українці Буковини проголосили свою владу в північній частині краю і увійшли до складу ЗУНР. Однак за декілька днів румунські війська окупували всю Буковину. Навколо державної приналежності Буковини розгорнулася гостра дипломатична боротьба. Піднімалося це питання й на Паризькій мирній конференції. Незважаючи на вимоги українського населення, країни-переможці знехтували правом українців на самовизначення і залишили Буковину в складі Румунії.

Ключові слова: Буковина, ЗУНР, українська влада на Буковині, Паризька мирна конференція, Сен-Жерменський мирний договір.

Із 1774 р. Буковина входила до складу Австрії (Австро-Угорщини). Найбільшою етнічною групою краю були українці, які за переписом 1910 р. нараховували понад 305 тис., що становило 38,38 % усього населення. Румунів налічувалося 273 254 (34,38 %), євреїв – 102 919 (12,86 %), німців – 64 932 (8,12 %), поляків – 36 210 (4,56 %) [8, 56–95]. Із 2-ї пол. ХІХ ст. у краї почали стрімко розвиватися український, румунський, польський, єврейський, німецький національні рухи. Буковина відзначалася певною толерантністю в міжетнічних взаєминах, було напрацьовано чимало прогресивних форм міжнаціональних стосунків.

Перша світова війна від початку загострила питання можливої зміни державної приналежності краю. На територію Буковини зазіхала Росія, яка вважала українців краю росіянами, і Румунія, яка намагалася довести, що все православ-

не населення краю належить до етнічних румунів, а українці – це не корінне населення, а прийшли люди, переважно з Галичини.

Після початку Української революції Центральна Рада та її лідер М. Грушевський неодноразово заявляли, що північна частина Буковини повинна увійти до незалежної Української держави. Цю ж ідею пізніше підтримали і гетьман П. Скоропадський, і Директорія УНР.

Восени 1918 р. більшість українських політиків краю уже добре усвідомлювали, що Австро-Угорщина зазнає поразки у світовій війні і постане питання про державну приналежність Буковини. Вони активно підтримали ідею про створення окремої української держави з територій колишньої Австро-Угорщини, до складу якої мали увійти Східна Галичина, Північна Буковина і Закарпаття, які в перспективі мали об'єднатися з Наддніпрянською Україною. Офіційно про це було заявлено під час засідань Української Національної Ради у Львові 18–19 жовтня 1918 р.

Розуміючи потребу заручитись допомогою держав-переможниць, 26 жовтня 1918 р. Українська Національна Рада звернулася з нотою до президента США В. Вільсона з вимогою визнати право на самовизначення галицьким та буковинським українцям. У ній, зокрема, зазначалося: «Прохаємо вас, пане президенте, прийняти воскресене нашої держави до ласкавого відома й взяти тяжко випробуваний й справді демократичний народ України під свою могутню опіку» [7].

Для того, щоб підкреслити легітимність своїх вимог, 3 листопада 1918 р. українськими політиками в Чернівцях було скликано Буковинське віче, на яке зібралося понад 10 тис. представників з усіх куточків краю. Воно стало своєрідним плебісцитом, який підтвердив прагнення українського населення приєднати Північну Буковину до ЗУНР. У рішенні віча було вказано територію, на яку претендували українці, зазначено про визнання прав національних меншин.

Відповідно до рішень віча 6 листопада 1918 р. українці разом із представником румунської демократичної партії Аврелем Ончулом мирним шляхом взяли владу у свої руки. Акт передачі влади від президента краю графа Ецдорфа українським і румунським політикам було оприлюднено в газетах і окремими плакатами. Однак А. Ончул на той час уже не мав підтримки серед більшості румунських політиків. Ще 27 жовтня румуни на чолі з Я. Флондором скликали Національну раду, на якій заявили претензії на всю Буковину і про приєднання краю до Румунії. Вони відправили посланників до Ясс із вимогою ввести румунські війська на Буковину.

Українська влада на Буковині протрималася всього 6 днів. 11 листопада 1918 р. румунські війська вступили в Чернівці. До грудня 1918 р. весь край був окупований румунськими військами.

Ні ЗУНР, ні УНР не мали змоги протистояти румунській інтервенції. Було висловлено протести з приводу цих подій. Зокрема, в протесті ЗУНР від 26 грудня 1918 р. за підписом Є. Петрушевича зазначалося: «... як президент Української Національної Ради у Львові звертаюсь до правительств коаліції з проханням, щоби вони зволили вплинути і наказали правительству у Варшаві і Букарешті сей час забрати польські війська із Східної Галичини, а румунську армію з української частини Буковини, ... щоби український народ, подібно як і інші народи бувшої Австро-Угорської монархії міг сам ... користуватися без перешкод своїм правом самовизначення по думці засад, які обстоює коаліція» [6].

Великі надії покладалися на дипломатичне вирішення проблеми, і зокрема, що країни-переможниці будуть дотримуватися принципів, задекларованих у 14 пунктах Вільсона. Як відомо, на Паризьку мирну конференцію прибула делегація УНР, до якої пізніше приєдналася делегація ЗОУНР. Очоловав її спочатку Г. Сидоренко, пізніше – граф М. Тишкевич. Українська делегація була присутня в Парижі неофіційно. На відміну від українців, румуни мали статус офіційного учасника Паризької мирної конференції як країна-учасник війни, що має інтереси часткового характеру. Це давало румунській стороні значні переваги.

Українська делегація намагалася діяти активно і подала низку звернень на ім'я голови Паризької мирної конференції. Зокрема, в Ноті від 10 лютого 1919 р. висувалося прохання про те, щоб внести на розгляд конференції визнання Української Республіки, та обґрунтовувалася необхідність включення до цієї держави Північної Буковини і Східної Галичини [3, 8–9]. У ноті від 25 лютого 1919 р. делегація Української Республіки вимагала вивести польські та румунські війська відповідно зі Східної Галичини і Північної Буковини, вказувалося на безчинства з боку окупаційних військ стосовно місцевого населення [4, 15–17]. Нота від 12 березня стосувалася терору і переслідувань українського населення в Північній Буковині, висловлювався рішучий протест проти окупації й анексії української Буковини Румунією [5, 25–26]. У ноті від 17 травня ставилася вимога евакуювати румунські війська з української частини Буковини та передати цю територію під управління уряду ЗОУНР [2, 409–411].

Однак ці ноти і звернення особливого впливу на ситуацію не мали. Отже, українські претензії щодо Північної Буковини великі держави ігнорували, не вважаючи за потрібне пояснювати свою позицію.

Водночас, на конференції розглядалося питання про поділ Буковини за етнічною ознакою, але в контексті можливості приєднання Північної Буковини разом зі Східною Галичиною до Польщі. Тобто йшлося про можливий польсько-румунський кордон. Характерно, що ставлення українців до таких змін кордонів нікого не цікавило, все вирішувалося без їхньої участі.

У цьому питанні позиції великих держав були неоднакові. США вважали, що Буковину потрібно поділити за етнічною ознакою. Лінія поділу мала проходити в одній милі на північний захід від м. Чернівці. Проти цього найбільше виступала Франція, яка вважала, що Румунії потрібно віддати якомога більші території, щоб ця країна разом з Польщею та Чехословаччиною стала частиною санітарного кордону проти більшовизму.

Для розгляду територіальних проблем на Паризькій мирній конференції було створено спеціальну комісію на чолі з А. Тардє. 8 лютого 1919 р. позицію США на засіданні комісії озвучив Д. Сеймур. Він наголошував на більшій зручності та справедливості етнічного кордону, на відміну від адміністративного [1, 505]. Незважаючи на всі протести Румунії 2 липня 1919 р. румунській делегації передано перший проект румунсько-польського кордону на Буковині, який загалом повторював пропозиції США. У відповідь румунська сторона підготувала декілька документів, у яких на підставі різних аргументів намагалася довести винятково румунський характер Буковини.

Ще раз це питання було розглянуто на засіданнях комісії 22 та 23 липня 1919 р. Вирішальне значення мало те, що з огляду на власні інтереси Польща відмовилася від Північної Буковини, за винятком невеликої території, яка мала забезпечити залізничний зв'язок між Коломиєю та Заліщиками. Поляки боялися прилучення території з переважно українським населенням. Крім того, вони не хотіли вступати в конфлікт із Румунією.

Окреме незадоволення Румунії викликали гарантії національним меншинам, які декларувалися в договорі з Австрією. Румунські політики розглядали це як втручання у внутрішні справи. Однак великі держави відмовилися реагувати на заяви румунських дипломатів.

10 вересня 1919 р. було підписано Сен-Жерменський мирний договір, 59 стаття якого проголошувала: «Австрія відмовляється, наскільки це її стосується, на користь Румунії від будь-яких прав та повноважень на частину колишнього герцогства Буковини, розташовану по цю сторону кордонів Румунії, як вони будуть потому встановлені Головними Союзними та Об'єднаними Державами» [2, 435].

На знак протесту уряд Румунії на чолі з І. Бретіану подав у відставку. Але 10 грудня під тиском великих держав Румунія підписала мирний договір з Австрією та угоду про права національних меншин [1, 509]. Остаточні кордони Буковини, яка увійшла до Румунії, було ухвалено Тріанонським і Севрським мирними договорами.

Отже, незважаючи на те, що країни-переможниці були добре проінформовані про етнічний склад населення Буковини і прагнення українців краю, на

перше місце вийшли геополітичні інтереси та прагнення створити санітарний кордон проти більшовизму. Українській державі місця в цих планах не знайшлося. Але навіть такі речі, як забезпечення прав національних меншин, були задекларовані тільки на папері. Румунія не збиралася їх виконувати, а великі держави закривали на це очі в наступні роки. Рішення Паризької мирної конференції щодо Буковини, як і Галичини та Закарпаття, – яскравий приклад розходження між словом і ділом, між гучними деклараціями і реальними рішеннями. Вони не вирішили, а тільки на деякий час заглушили геополітичні та національні проблеми, які в кінцевому результаті породили нову світову війну.

Abstract

The article analyzes the Ukrainian-Romanian relations and the position of the victorious countries in the First World War concerning the issue of allegiance of Bukovyna. The Ukrainians who lived compactly in the northern part of the country made up the largest ethnic group of the region. The Romanians ranked second in number. In November 1918, the Ukrainians proclaimed their power in the northern part of the country and became a part of the ZUNR (Western Ukrainian People's Republic). However, in a few days, the Romanian troops occupied all territory of Bukovyna. A sharp diplomatic struggle unfolded around the allegiance of Bukovyna. The issue was raised at the Paris Peace Conference. Despite the demands of the Ukrainian population, the victorious countries neglected the right of the Ukrainians to self-determination and left Bukovina as part of Romania.

Key words: *Bukovina, ZUNR, Ukrainian authorities in Bukovyna, Paris Peace Conference, Treaty of Saint-Germain.*

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини ХХ ст.) / кол. моногр. Чернівці: Рута, 2005. 744 с.
2. Добржанський О., Старик В. Змагання за українську державність на Буковині (1914–1921 рр.). Документи і матеріали. Чернівці, 2009. 512 с.
3. Нота делегації Української Народної Республіки голові Паризької мирної конференції про необхідність міжнародного визнання УНР у складі Великої України, Східної Галичини, Буковини та української Угорщини. 10 лютого 1919 р. *Центральний державний архів вищих органів влади України (ЦДАВОВУ)*. Ф. 3696, оп. 1, спр. 160.
4. Нота української делегації Голові Паризької мирної конференції з проханням відкликати польські окупаційні війська з Галичини та румунські – з Буковини. 25 лютого 1919 р. *ЦДАВОВУ*. Ф. 3696, оп. 2, спр. 21а.
5. Нота української делегації Голові Паризької мирної конференції з проханням вплинути на уряд Румунії й припинити терор проти українського населення Буковини 12 березня 1919 р. *ЦДАВОВУ*. Ф. 3696, оп. 2, спр. 21а.

6. Український голос. Тернопіль. 1918. 29 грудня.
7. Українське слово. Львів. 1918. 11–12 листопада.
8. Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogthums Bukowina. Czernowitz, 1913. Heft XVII. Teil 2. 99 s.

References

1. Bukovyna v konteksti yevropeiskykh mizhnarodnykh vidnosyn (Z davnikh chasiv do seredyny XX st.) [Kol. monohr.] [*Bukovyna in the Context of European International Relations (from the ancient times to the middle of the XX century). Collective monograph.*]. Chernivtsi: Ruta, 2005.
2. Dobrzhanskyi, O., Staryk, V. (2009) Zmahannia za ukrainsku derzhavnist na Bukovyni (1914–1921 rr.) Dokumenty i materialy [*Competition for Ukrainian statehood in Bukovyna (1914–1921). Documents and materials*]. Chernivtsi.
3. Nota delehatsii Ukrainskoi Narodnoi Respubliki holovi Paryzkoï myrnoi konferentsii pro neobkhidnist mizhnarodnoho vyznannia UNR u skladi Velykoi Ukrainy, Skhidnoi Halychyny, Bukovyny ta ukrainskoi Uhorshchyny. 10 liutoho 1919 r. [*Note of the delegation of the Ukrainian People's Republic to the Head of the Paris Peace Conference on the need for international recognition of the UPR within the Great Ukraine, Eastern Halychyna, and Ukrainian Hungary. February 10, 1919*]. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady Ukrainy. F. 3696. Op. 1. Spr. 160.
4. Nota ukrainskoi delehatsii Holovi Paryzkoï myrnoi konferentsii z prokhanniam vidklykaty polski okupatsiini viiska z Halychyny ta rumunski z Bukovyny. 25 liutoho 1919 r. [*Note of the Ukrainian delegation to the Head of the Paris Peace Conference requesting a withdrawal of the Polish occupation troops from Halychyna and the Romanian troops from Bukovyna. February 25, 1919*]. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady Ukrainy. F. 3696. Op. 2. Spr. 21a.
5. Nota ukrainskoi delehatsii Holovi Paryzkoï myrnoi konferentsii z prokhanniam vplynuty na uriad Rumuni i y prypynyty teror proty ukrainskoho naselennia Bukovyny 12 bereznia 1919 r. [*Note of the Ukrainian delegation to the Head of the Paris Peace Conference requesting to influence the Romanian government and stop the terror against the population of Bukovyna. March 12, 1919*]. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady Ukrainy F. 3696. Op. 2. Spr. 21a.
6. Ukrainskyi holos (Ternopil). [*Ukrainian Voice (Ternopil)*]. 1918. 29 hrudnia.
7. Ukrainske slovo (Lviv) [*Ukrainian Word (Lviv)*]. 1918. 11–12 lystopada.
8. Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogthums Bukowina [*Messages of the Statistical Office of the Duchy of Bukovyna*]. Czernowitz, 1913. Heft XVII. Teil 2.